

Тема 8. Конкурентоспроможність галузей у світовому господарстві

План

1. Сутність та фактори конкурентоспроможності галузей.
2. Оцінка конкурентоспроможності галузей
3. Міжгалузева конкуренція.
4. Проблеми конкурентоспроможності галузей економіки України

Основні теоретичні положення

1. Сутність та фактори конкурентоспроможності галузей

Поняття „конкурентоспроможність” має різні інтерпретації в залежності від об’єкта, до якого воно застосовується. При системному його вивченні можна виділити ієрархічну структуру, що послідовно включає оцінку товару, підприємства, галузі, економіки з точки зору їх переваги над аналогічними конкуруючими об’єктами.

Підприємства, які випускають однорідну продукцію, утворюють галузь економіки. Структура галузі істотно впливає на визначення правил конкурентної гри, а також потенційних стратегій фірми. Чинники за межами галузі мають переважно відносне значення, оскільки зовнішні фактори, як правило, впливають на всі фірми галузі.

Американський вчений М. Портер виокремлює такі фактори, які сприяють утриманню конкурентоспроможності галузі:

1) Джерела конкурентних переваг низького рангу (фактори виробництва). Опора на виробничі фактори як єдиний ресурс конкурентоспроможності різко звужує коло галузей, які здатні витримувати умови міжнародної конкуренції. Економіка на цій стадії досить чутлива до світових економічних криз та змін валютних курсів, а також дуже вразлива у випадку втрати наявних факторів і швидкої зміни лідерства галузей.

2) Джерела конкурентних переваг середнього порядку (патентована технологія, диференціація на основі унікальних товарів і послуг, репутація фірми, заснована на посиленій маркетинговій діяльності, тісні зв'язки з клієнтами та ін.) можна утримувати більш тривалий час, але вони пов'язані зі значними інвестиціями, ризиком одержання додаткового прибутку.

На цій стадії конкурентна перевага економіки ґрунтується на готовності і здатності національних фірм до агресивного інвестування. Фірми вкладають кошти в сучасне, ефективне устаткування і кращу технологію, які можна придбати на світовому ринку. Інвестиції також спрямовуються на купівлю ліцензій, створення спільних підприємств та інші засоби підвищення конкурентоспроможності більш сучасних і спеціалізованих галузей і сегментів. Але лідери міжнародної конкуренції зазвичай не продають техніку останнього покоління, а тому здатність національної економіки не тільки сприйняти а й поліпшити зарубіжну технологію є суттєвою і вирішальною умовою досягнення цієї стадії конкурентоспроможності.

3) Постійна модернізація виробництва й інших видів діяльності. Ця стадія характеризується наявністю всіх складових конкурентного «ромбу» в широкому колі галузей. Всі елементи, які визначають конкурентоспроможність, перебувають у дії, і між ними встановлюються тісні зв'язки.

2. Оцінка конкурентоспроможності галузей

Проблема дослідження сутності та виявлення напрямів підвищення конкурентоспроможності галузі методологічно пов'язана із оцінюванням її рівня. Вивчаючи публікації, присвячені оцінюванню конкурентоспроможності галузі, можна зробити висновок про відсутність єдиного підходу до вирішення цього питання.

Конкурентоспроможність на рівні галузі пропонується оцінювати, застосовуючи наступні показники (або їх комбінацію): продуктивність праці; питома оплата праці; капіталоємність і наукоємність; технічний рівень продукції; сукупність знань і наукових досягнень, необхідних для самостійного освоєння продукції та її відтворення; об'єм технічних баз для реалізації наукових проектно-конструкторських розробок; міра експортної орієнтації або імпоротної залежності галузі; міра відповідності рівня розвитку галузі загальному рівню розвитку національного господарства; міра використання продукції в різних галузях народного господарства.

На думку учених конкурентоспроможність галузі варто визначати за найбільш крупними організаціями, відносна вага яких становить не менше 60% від обсягу продажу галузі. Відповідно рівень конкурентоспроможності знаходять таким чином:

$$K_{\text{гал}} = \frac{\sum_{i=1}^n V_i * K_i}{\sum_{i=1}^n V_i},$$

де K – рівень конкурентоспроможності галузі, що випускає однорідну групу товарів;

n – кількість назв товару, що входять у певну групу;

V_i – частка ринку i -го товару;

K_i – конкурентоспроможність i -го товару на певному (місцевому, регіональному, національному, міжнародному) ринку.

Визначення конкурентоспроможності галузі визначають за допомогою емпіричної експертної оцінки. Отримані дані використовуються для визначення показника індексу поточної конкурентоспроможності галузей за формулою:

$$IC = 100 \times \left(1 + \frac{C_k - C_n}{n}\right),$$

де IC – індекс поточної конкурентоспроможності галузі промисловості, бали;

S_k – кількість респондентів, які вважають свою галузь конкурентоспроможною на світовому ринку;

S_m – кількість респондентів, які не вважають свою галузь конкурентоспроможною на світовому ринку;

n – загальна кількість опитаних експертів.

Перевагою пропонованого методу є те, що він є досить гнучким, оскільки його використання дає можливість розраховувати та співставляти показники для різних регіонів країни, забезпечувати порівнянність даних у часі, швидко реагувати на зміни кон'юнктури міжнародних ринків. Проте, він не позбавлений недоліків через суб'єктивний характер відповідей респондентів.

3. Міжгалузева конкуренція

Міжгалузева конкуренція – конкурентна боротьба між товаровиробниками різних галузей промисловості за ринки збуту, сфери вкладання капіталу величину прибутку. З метою отримання найбільшого прибутку підприємці вкладають капітали у найприбутковіші галузі промисловості, що спричиняє переливання капіталу з галузей з низькою нормою прибутку в галузі з вищою і збільшення кількості випущених товарів, що за незмінного попиту призводить до зниження ринкових цін і зменшення норми й маси прибутку.

Найчастіше міжгалузева конкуренція являє собою процес переливу капіталу з однієї галузі в іншу, завдяки чому стихійно складаються пропорції відтворення суспільного капіталу. В результаті переливу капіталу з галузей з більш низькою в галузі з більш високою нормою прибутку утворюється середня прибуток, яка відіграє важливу роль у перетворенні вартості товару в ціну виробництва. Конкуренція за допомогою переливу капіталу виникає при зміні підприємством профілю своєї діяльності чи його диверсифікації. Вона викликається відмінностями кон'юнктури і норми прибутку в різних галузях. В ідеалі перелив капіталу міг би приводити до вирівнювання норми прибутку по всіх галузях. Однак на практиці для переливу капіталу існують перешкоди, які в економічній літературі отримали назву вхідних і вихідних бар'єрів.

4. Проблеми конкурентоспроможності галузей економіки України

Основними проблемами галузевої конкурентоспроможності України є монополізація та зародковий стан українських ТНК.

Монополізація економіки України. Однією з основних передумов побудови ефективного ринку є економічна конкуренція. Одним з основних етапів реформування народного господарства після проголошення незалежності було становлення антимонопольного законодавства і відповідних державних органів. Тож українське антимонопольне законодавство діє вже майже 20 років (американське — 114, європейське — 56) і достатньо результативно. Проте у 1993 р. в економіці склалися такі умови, що гальмували процеси скорочення монопольного сектора. Це насамперед відсутність ринкових відносин, конкуренції, сформовані міцні державні монополії, надмірна концентрація виробництва, вузька спеціалізація підприємств і географічна обмеженість ринків.

Законодавство України встановлює кількісні та якісні критерії монопольного становища: кількісні — означають, що частка одного підприємства не повинна перевищувати 35 %, трьох найбільших — 50 %, п'ятьох найбільших — 70 %; але у реальному житті ці норми ігноруються, так наприклад група СКМ контролює майже 93% виплавки сталі в Україні.

Створення власних ТНК. Найбільшою фінансово-промисловою групою України є СКМ (System Capital Management), її діяльність сконцентрована в чотирьох основних сферах: металургія й видобуток вугілля, виробництво електроенергії; банківська справа і страхування; телекомунікації. Крім того, СКМ володіє й управляє активами в інших секторах бізнесу, включаючи нерухомість, медіа-бізнес, видобуток і переробку глини, роздрібну торгівлю, машинобудування, виробництво пива, автозаправні станції, спорт. У цілому Група СКМ об'єднує більше 100 компаній. Крім українських активів СКМ володіє компаніями в країнах Європи (Італія, Швейцарія, Великобританія, Росія) та США. СКМ володіє контрольними пакетами акцій більше 90 підприємств (включаючи опосередковане володіння), входить до числа найбільших вітчизняних інвесторів в українській економіці.

Іншою великою компанією, яка має ознаки ТНК, є науково-виробнича група «Інтерпайп» (В.Пінчук) (Interpipe Group), яка є однією з найбільших приватних компаній України, четвертою за рівнем потужностей трубною компанією світу, третьою в світі з виробництва і постачання залізничних коліс, найбільшим світовим постачальником силікомарганцю. Частка компанії на світових ринках безшовних труб складає 4,1%, залізничних коліс – 10%, марганцевих феросплавів – більше 11%.

Наступним претендентом на роль вітчизняних ТНК є група компаній ТОВ «DCH» (Development Construction Holding) (Олександр Ярославський) - інтеграційне об'єднання підприємств різних галузей економіки. Промислові підприємства, що входять у DCH, займаються виробництвом добрив, хімічної продукції, склотари, контролюючи значну частину українського ринку в різних сегментах. Наявність власного вертикально інтегрованого ланцюжка «виробництво (видобуток) будматеріалів – будівництво – розвиток» дозволяє холдингу успішно розвивати свій бізнес на ринку нерухомості, забезпечуючи житловими, комерційними й інфраструктурними об'єктами різні міста України. Активи групи зосереджені в таких сферах, як промисловість, будівництво, фінанси. Управління активами «DCH» здійснює компанія «DCH IM» (DCH Investment Management).

Ще однією потенційною ТНК може бути ПАТ «Укрнафта», яке є монопольною нафтовидобувною компанією України. Основні види її діяльності: геологорозвідувальні роботи, експлуатаційне буріння, видобуток нафти, конденсату, супутнього нафтового і природного газу, підготовка нафти і переробка. За підсумками 2009 року на компанію припадало 70% видобутої в Україні нафти.